

INTRODUKTION

Af Bo Wagner Sørensen, Sofie Danneskiold-Samsøe og William Østerby Sørensen

”Vi er stadig fastlåste i vores opfattelse af, at det først og fremmest er kvinder, der er udsat for partnervold,” sagde ligestillingsminister Eva Kjer Hansen tidligere på året i sin tale på et seminar om vold mod mænd i nære relationer.¹⁾ Hun sagde også: ”Vi skal forstå, at vold kan ramme alle i nære relationer, uanset køn.”

Ligestillingsministerens udtalelse er misvisende, fordi den er i strid med den kendsgerning, at det først og fremmest *er* kvinder, der er udsat for partnervold. Det gælder både i Danmark og i resten af verden. Ministerens udtalelse er derimod ikke overraskende, idet den er en del af en officiel tendens, der har været undervejs i mange år. Vi vil betegne denne tendens som et normativt kønsneutralt ligestillingsprojekt. Betegnelsen er paradoksal, men det er projektet også. Der er tale om en ligestillingstænkning, der tilstræber absolut enshed mellem kvinder og mænd og samtidig lukker øjnene for faktiske forskelle i form af kønsforestillinger og kønnede magtstrukturer, der er centrale for at forstå volden.

Når ligestillingsministeren pointerer, at vold kan ramme *alle* i nære relationer, uanset køn, bidrager hun til at tegne et billede af volden som vilkårlig. Alle kan blive ramt af volden på samme måde, som man kan blive ramt af lynet eller af skæbnen. Men volden er netop *ikke* vilkårlig. Vold i parforhold kræver en udøver, hvis intenderede handling retter sig mod en konkret, udvalgt person, som typisk er en kvinde.

Temanummeret sætter fokus på relationen mellem køn og vold. De ni bidrag viser og argumenterer for, hvorfor det er vigtigt at inddrage køn i undersøgelser og analyser af partnervold eller vold i nære relationer, og hvordan det kan gøres. Samtidig argumenterer de per implikation imod en kønsneutral voldsforståelse, som synes at præge ikke bare det officielle Danmark, men også Sverige og Norge.

Bidragyderne repræsenterer mange forskellige fagtraditioner, hvilket vi ser som en styrke, da den overordnede tematik dermed bliver belyst fra forskellige perspektiver. De forskellige fagtraditioner giver også anledning til en lidt forskellig form, som vi har valgt at bibeholde. Fælles for bidragyderne er deres interesse for praksis.

Vi har inviteret bidragydere fra Sverige for at sætte det danske og udviklingen i Danmark i perspektiv. Vi har også forsøgt at inddrage bidrag fra Norge, men desværre forgæves.

BAGGRUNDEN

Dette temanummer udspringer af workshoppen ”Den kønsneutrale voldsforståelse”,²⁾ der blev afholdt på årskonferencen i Foreningen for Kønsforskning, Roskilde Universitet den 30. august 2018. Formålet med workshoppen var empirisk at belyse det skift, som arrangørerne mente at kunne se afspejlet i regeringens handlingsplaner og deres praktiske implikationer.

Der var stor interesse for workshoppen på RUC, hvilket skærpede vores ønske om at gå videre med temaet i form af en publikation, hvor vi dels kunne bringe de oprindelige oplæg (i mere eller mindre redigeret form), dels udvide med flere korte artikler, der kunne belyse temaet fra forskellige faglige vinkler. Social Kritiks redaktør Benny Lihme har været meget imødekommende over for ideen om et temanummer om kønsneutral voldsforståelse. Vi skylder ham en stor tak.

REGERINGENS HANDLINGSPLANER

Hvor regeringens handlingsplaner for 10-15 år siden havde fokus på mænds vold mod kvinder (og børn), har de seneste handlingsplaner haft fokus på vold i familien og i nære relationer. Dette skift synes at være udtryk for en ændret voldsforståelse, der antages at være mere nuanceret, inkluderende og normkritisk. Handlingsplanerne har samtidig betydning for, hvordan indsatserne mod vold organiseres. Fx

blev Lev Uden Vold oprettet som led i satspuljeaftalen 2017-2020, der skulle styrke arbejdet mod vold i nære relationer. Lev Uden Vold består af fem organisationer – Landsorganisationen af Kvindekrisecentre (LOKK), Dannerhuset, Dialog mod Vold, Fundamentet/Mandecentret og Mødrehjælpen – der sammen bød på opgaven udbudt af Socialstyrelsen og Ligestillingsafdelingen.

Det nye konsortium har erstattet LOKK, der ikke fik bevilget midler og derfor var truet på sin eksistens. LOKK genopstod i ny og amputeret skikkelse og indgår i dag i Lev Uden Vold. Det er vanskeligt ikke at se overtagelsen som et led i det generelle skred, der er sket fra at forstå vold som et kønspolitisk problem til at forstå vold som et kønsneutralt socialt problem. Birgit Søderberg beskriver i sin artikel denne udvikling fra et krisecenterperspektiv og som formand for LOKK gennem 10 år. Ifølge Søderberg er konsekvensen af de organisatoriske forandringer af voldsfeltet i Danmark, at vold mod mænd og vold mod kvinder sidestilles til trods for forskel i kønnenes voldsudsathed. Som resultat reduceres støtten til de mest udsatte voldsofre, nemlig kvinder og børn.

En sammenlignelig organisatorisk udvikling ses i Sverige til trods for, at der er en stærk tradition for at betragte vold mod kvinder som et problem, der har rod i kønnede magtstrukturer. Sara Helmersson beskriver, hvordan udbredelsen i Sverige af kommunale krisecentre og andre institutioner, der arbejder med vold i nære relationer, medfører, at forskellige målgrupper, herunder kvinder og mænd, ofre og udøvere, samles under samme tag. Det betyder i praksis, at kvindelige voldsofres udsatte position og sikkerhed tabes af syne.

I Norge er regeringens handlingsplaner præget af stadig mere kønsneutrale begreber, og krisecentrene har undergået en lignende udvikling med fokus på individualiseret hjælp (Stefansen 2006; Jonassen 2013).

Mens dette temanummer blev skrevet, har den nuværende danske regering fremsat en ny handlingsplan mod partnervold: *Handlingsplan til bekæmpelse af psykisk og fysisk vold i nære relationer* (2019). Den nye handlingsplan ligner terminologisk set de to foregående planer – *National strategi til bekæmpelse af vold i nære relationer* (2010) og *Indsats mod vold i familien og i nære relationer* (2014) – hvor begrebsliggørelsen af partnervoldsrelationen er *vold i nære relationer*. Dermed viderefører handlingsplanen en forståelse af partnervold som et kønsneutralt soci-

alt problem, hvor det sløres, hvem der er udøver, og hvem der er offer, og hvor volden ses som relationel indbyrdes vold.

Hvad køn angår, kan man i den nye plan læse, at ”Danmark skal være et samfund, der bygger på ligestilling og respekt for den enkelte”, og at ”Handlingsplanens aktiviteter retter sig mod begge køn, ligesom den permanente indsats sikrer støtte og rådgivning til både kvinder og mænd, børn og voksne”. Den nye plan er derfor udtryk for et fortsat ønske om et nuanceret, inkluderende og normkritisk syn på køn og partnervold.

Samtidigt med det eksplicite ønske om en inkluderende kønsneutralitet optræder der paradoksalt nok kønnede perspektiver i den nye handleplan. Man kan blandt andet læse, at ”Kvinder og mænd oplever og reagerer forskelligt på vold. Det skal tilbuddene og fagfolk tage højde for.” Hvordan tilbuddene og fagfolk skal tage højde for det, fremgår dog ikke af handleplanen. De kønnede perspektiver på partnervold retter sig især mod de kønsspecifikke problematikker, den voldsudsatte mand er udsat for, herunder at vold mod mænd fra deres kvindelige partner er ”særligt tabubelagt og stigmatiserende”. Det understreges også, at kvinder kan være voldsudøvere, og at 94 % af de voldsudsatte mænd angiver, at voldsudøveren er en kvinde.

Eva Bertelsen og William Østerby Sørensen analyserer i deres artikel dette indbyggede paradoks og peger her på en kønsulighed i forståelsen af partnervold. Deres analyse af Regeringens handlingsplaner viser, at mænds vold mod kvinder omtales i kønsneutrale vendinger, mens kvinders vold mod mænd omtales som et kønnet fænomen. Pernilla Ouis påpeger også paradokset mellem kønsneutralitet og kønsbevidsthed i svenske myndigheders tiltagende brug af kønsneutrale begreber som ”våld i nära relationer” og ”våldsutsatta vuxna”. Hun forklarer det med, at normer for kønsneutralitet forveksles med den praktiske virkeligheds kønsmagsordning. Ideen om, at der ikke bør være forskelle på mænd og kvinders situation og muligheder, gør, at *reelle* forskelle forsvinder i analysen af voldsproblemet.

Tilsvarende blandes det normative og det deskriptive niveau i den seneste danske handlingsplan. Uanset dens eksplicite kønsneutrale voldsforståelse, henviser samme handlingsplan til den seneste omfangsundersøgelse, der viser, at 1,6 % af alle de kvindelige svarpersoner er udsat for fysisk partnervold, mens 0,8 % af de mandlige svarpersoner er

udsat for samme (Deen m.fl. 2018). Undersøgelsen viser altså, at dobbelt så mange kvinder som mænd er udsat for fysisk partnervold. Handlingsplanen tager imidlertid ikke konsekvens af den kønnede fordeling af partnervoldsudsatte borgere, og den indeholder intet initiativ eller aktivitet, der adresserer dette forhold.

VOLDENS OMFANG OG KARAKTER

Det normative kønsneutrale ligestillingsprojekt har betydning for, hvordan omfanget af partnervold i Danmark måles og vurderes, og hvilke resultater handlingsplanerne omhandler.³⁾ Af den nye handlingsplan fra 2019 fremgår, at partnervold mod mænd er øget. I den seneste nationale omfangsundersøgelse omtales denne stigning, og forfatterne konkluderer, at de ikke kan vurdere, om stigningen er reel, eller om den skyldes stigende åbenhed omkring partnervold mod mænd (Deen m.fl. 2018: 8).

I de tre forudgående handlingsplaner er det årlige antal voldsudsatte kvinder vurderet forskelligt: Fra 64.000 kvinder i 2005, 28.000 kvinder i 2010 og til 29.000 kvinder i 2014. I den nyeste plan lyder vurderingen på 38.000 kvinder. Handlingsplanernes vurdering af det årlige antal af mænd udsat for partnervold har også varieret: Fra 9.000 mænd i 2010, 10.000 mænd i 2014 og til 19.000 mænd i 2019. Uanset variationer af opgørelser overstiger antallet af kvinder udsat for partnervold langt antallet af mænd udsat for partnervold. Der er derfor oplagt tale om en kønnet problematik (se også Nilsson & Lövkrona 2015). Udvides perspektivet fra partnervold til kønsbaseret vold bliver kønsforskellene naturligvis tydeligere, idet begrebet (også) kan omfatte kønnede fænomener som voldtægt og prostitution, der indebærer seksuel vold. Artiklerne af Bodil Maria Pedersen og Katrine Bindesbøl Holm Johansen omhandler forskellige former for seksuel vold. Begge påpeger, at seksuel vold fremstilles som et kønsneutralt fænomen, selv om det i særlig grad er kønnet, og ofrene i særligt stort omfang er kvinder.

At antallet varierer er udtryk for, at det er vanskeligt at opgøre omfanget af partnervold. Samtidig kan man ikke tage for givet, at partnervold – som det nu engang er indfanget og registreret i omfangsundersøgelser – erfares på samme måde af kvinder og mænd, så hvad er det, man sammenligner? Volden er nemlig kønnet i udgangspunktet, og mænd holder i særlig grad kvinder fast i voldelige relationer karakteriseret ved ’tvangsbaseret kontrol’ (Stark 2007)

eller 'intim terrorisme' (Johnson 2008). Bo Wagner Sørensens artikel diskuterer grundlaget for en aktuell og meget omtalt undersøgelse, der resulterede i rapporten "Undersøgelse af indbyrdes vold" (Dokkedahl & Elklit 2018). Rapporten afviser relevansen af et kønsperspektiv på volden, men Sørensen argumenterer for, at et kønnet fænomen ikke kan forstås uden et blik for kønsforskelle og -uligheder. Uden et sådant blik er det ikke muligt at svare kvalificeret på spørgsmålet, hvem gør hvad mod hvem? (Hester 2009). Hvem er udøver, og hvem er offer for volden? Hvilken karakter har volden, og hvilke skader medfører den? Disse spørgsmål må nødvendigvis implicere køn.

NORMATIV KØNSNEUTRALITET OG KØNSFORSKELLE I PRAKSIS

'Hvem der gør hvad mod hvem' er ikke alene et analytisk spørgsmål, men i høj grad også et praktisk spørgsmål. Det lægger nemlig op til at tage virkeligheden alvorligt og undersøge, hvordan den rent faktisk ser ud. Som beskrevet indeholder Regeringens handlingsplaner et paradoks mellem en normativ kønsneutralitet og kønsforskelle i praksis. Paradokset er dog ikke isoleret til handlingsplanerne, men findes i offentlige diskurser i lovtjekter, politik, forskning og uddannelse.

Lovtekster er i princippet normative og kønsneutrale. De foreskriver et *bør*, som omfatter alle retssubjekter uanset køn. Kønsbaseret vold er således omfattet af straffelovens almindelige bestemmelser. Artiklen af Trine Baumbach påpeger imidlertid, at loven ikke er neutral i praksis. Dels betyder kønsforskelle i praksis, at der er mere på spil end den konkrete udøvede vold, som også Istanbulkonventionen påpeger. Der er et ulige magtforhold på spil, der gør kvinder mere voldsudsatte end mænd. Dels har der historisk været en kønsulighed i det strafferetlige værn, idet vold mod kvinder i parforholdet blev anset som et privat problem, der ikke gav grundlag for retsforfølgning. På baggrund af gennemgang og analyse af nyere domme peger Mathilde Worch Jensen i sin artikel desuden på, at mænds vold mod kvinder dømmes mildere, når der er tale om vold mod en partner. Domstolene dømmes altså ikke 'objektivt' ud fra lovens ord, men diskriminerer i realiteten kvinder i strafudmålingen.

Bodil Maria Pedersen beskriver paradokset som ideologisk funderet. Ifølge gældende politisk ideologi er kønsligestilling opnået i Danmark, og de

kønsuligheder, der måtte være tilbage, er ikke et problem. Alle kan nemlig – uanset køn – vælge det liv og den kønsidentitet, de ønsker. Denne ideologi understøttes af en radikal version af socialkonstruktivismen, som antager, at samfundets individer i vid udstrækning kan skabe deres egen identitet og virkelighed uanset biologiske, sociale og strukturelle vilkår.

En sådan version af socialkonstruktivismen foreskriver, at normativ kønsneutralitet uden videre kan omforme virkeligheden hen imod et samfund uden kønsforskelle og -uligheder. Pernilla Ouis' og Sara Helmerssons artikler viser, hvordan det kommer til udtryk blandt studerende på professionsuddannelser i Sverige. Her afviser studerende eksempelvis at tale i binære kønstermer, selv om det forhindrer dem i at foretage en reel analyse af kønsmagt. Også på uddannelser i Danmark forveksles idealer om kønsneutralitet med virkeligheden. Katrine Bindsbøl Holm Johansen beskriver i sin artikel, hvordan elever på ungdomsuddannelser oplæres i idealer om kønsligestilling, men ikke forventes at leve op til dem, når de i praksis udsættes for strukturel seksualiseret kønsdiskrimination.

Resultatet er en absurd udgave af tanken om ligestilling, hvor virkeligheden skal passe til en forestillet ligestillingsnorm, og hvor mænd derfor skal have den samme beskyttelse og støtte som kvinder uanset voldens omfang og karakter. Faktisk peger flere af temanummerets artikler på en udbredt forventning blandt folk – og herunder politikere som fx Eva Kjer Hansen – om, at der må gemme sig en 'skjult' virkelighed, fordi virkeligheden ikke umiddelbart tager sig ud, som ligestillingsnormen foreskriver. Det fører til forklaringer om, at mænds tavshed om seksuel vold skyldes, at seksuel vold mod mænd er særligt tabuiseret. Og det fører til en udbredt interesse for mænd, der er voldsudsatte. Fx viser Helmerssons studie af krisecentre i Sverige, at medarbejderne foretrækker behandlingssamtaler med voldsudsatte mænd frem for praktisk støtte til voldsudsatte kvinder, skønt der er større efterspørgsel på det sidste. Der er nemlig mere status i det første.

Artiklernes gennemgang af de nyere danske handlingsplaner giver grund til at antage, at dette statushierarki mellem voldsudsatte mænd og kvinder også gør sig gældende i Danmark. Kvinders vold mod mænd får opmærksomheden som reaktion på, at opfattelsen af problemet med ligestillingsministerens ord er 'fastlåst' til mænds vold mod kvinder. Men

handlingsplanerne bryder med gængse forestillinger om kønsuligheder på samme måde, som 'mand bider hund' er et mere opsigtvækkende udsagn, end 'hund bider mand'. Et udsagn som 'kvinde slår mand' er ikke et reelt nybrud, men en videreførelse af en gammel idé om, at kønsuligheder skal neutraliseres, så forholdet mellem kønnene fremstår som balanceret – eller måske endda omvendt. Som Franz Fuchsels vittighedstegning af konen, der sidder klar til at svinge kagerullen, når manden kommer hjem.

Vi ønsker med dette temanummer at diskutere dette normative og kønsneutrale ligestillingsprojekt, herunder projektets praktiske implikationer. God læselyst!

NOTER:

1. Seminar med titlen "Når mænd udsættes for vold i nære relationer" afholdt af Mandecentret 27.2. 2019 på Nationalmuseet.
2. Workshopen var arrangeret af Bo Wagner Sørensen og Sofie Danneskiold-Samsøe. Den bød på en introduktion ved Bo Wagner Sørensen og fire præsentationer ved henholdsvis Mathilde Worch Jensen, Eva Bertelsen & William Østerby Sørensen, Birgit Søderberg og Pernilla Ouis. Alle oplægsholderne bidrager til dette temanummer.
3. Se også Sylvia Walby et al. (2017), hvoraf det fremgår, at omfanget af vold mod kvinder ikke er ordentligt belyst i statistikkerne.

Bo Wagner Sørensen er mag.scient. & ph.d. i antropologi fra Københavns Universitet. Han har gennem mange år forsket i kønsbaseret vold og æresrelateret social kontrol.

Sofie Danneskiold-Samsøe er ph.d. i antropologi fra Københavns Universitet og lektor ved Københavns Professionshøjskole med specialisering i æresrelateret vold og social kontrol.

William Østerby Sørensen er kandidatstuderende på Socialt arbejde og Sociologi på Aalborg Universitet og forsker i velfærdsarbejdet med voldsudsatte kvinder og mænd.

LITTERATUR:

- Deen, Laura, Katrine Bindsbøl Holm Johansen, Sanne Pagh Møller & Bjarne Laursen (2018): *Vold og seksuelle krænkelser: En afdækning af omfang og udvikling af fysisk vold og seksuelle overgreb og omfang af seksuelle krænkelser samt en analyse af erfaringer med digitale seksuelle krænkelser*. København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.
- Dokkedahl, Sarah Bøgelund & Ask Elklit (2018): *Undersøgelse af indbyrdes vold*. Odense: Videnscenter for Psykotraumatologi, Syddansk Universitet.
- Hester, Marianne (2009): *Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators*. Bristol: University of Bristol in association with the Northern Rock Foundation.
- Johnson, Michael P. (2008): *A Typology of Domestic Violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Jonassen, Wenche (2013): Fra kvinnemishandling til vold i nære relationer: Regjeringens handlingsplaner mot vold. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 37(1): 46-62.
- Nilsson, Gabriella & Inger Lövkrona (2015): *Väldets kön. Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur.
- Regeringen (2005): *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008*. København.
- Regeringen (2010): *National strategi til bekæmpelse af vold i nære relationer*. København.
- Regeringen (2014): *Indsats mod vold i familien og i nære relationer. National handlingsplan*. København.
- Regeringen (2019): *Handlingsplan til bekæmpelse af psykisk og fysisk vold i nære relationer*. København.
- Stark, Evan (2007): *Coercive Control. How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Stefansen, Kari (2006): Krisesentrene i Norge – fra sosial bevegelse til profesjonaliserte hjelpetiltak. *Nordisk Sosialt Arbeid* 26(1): 27-37.
- Walby, Sylvia et al. (2017): *The concept and measurement of violence against women and men*. Bristol: Policy Press.

